

**ISTORIE ȘI MEMORIE.
MAREA UNIRE ÎN AMINTIRILE HUNEDOREANULUI
VICTOR ȘUIAGA**

Gherghina Boda*

***Abstract:** Victor Șuiaga, a major personality from Hunedoara and an absolute patriot, was one of the fewest who recorded his memories, with important historical significance, thus contributing to the enrichment of the local historical fund. His memories embrace information especially related to the years of school overlapped with the years of the First World War, as well as with the effervescent period of the Great Union. As active participant and eyewitness to the national events of the first two decades of the 20th century, he offers valuable information about their deployment at local level, about the population's reaction towards that epoch, about the involvement of the local population, about the people who can be perceived as local heroes and who have been unjustly forgotten; his memories stand for a genuine chronicle of those times. The Great Union, nevertheless, stands out by its particular importance for all Romanians, and is offered a special place in his writings.*

Keywords: Victor Șuiaga, personality, memories, Great Union, patriotism.

Hunedoara, județ cu o mare încărcătură istorică, în care monumentele antice se învecinează cu cele medievale formând o salbă de mărturii istorice înscrise în patrimoniul național și mondial, se numără printre cele mai importante zone patrimoniale ale României. Călătorul care străbate acest areal întâlnește la tot pasul dovezile materiale ale locuirii umane din cele mai vechi timpuri, construcții care depun mărturie despre cunoștințele tehnic-inginerești ale reputaților meșteri daci și medievali, biserici de lemn și piatră ale căror ziduri încă păstrează măiestria artistică a vechilor pictori, castele și conace în care parecă spiritul vechilor proprietari încă se plimbă prin construcțiile prăfuite de ani, artefacte care vorbesc despre civilizațiile strămoșilor sau despre evenimentele istorice naționale care și-au păstrat amprenta locală a acelor care și-au adus aportul la scrierea istoriei și pe aceste meleaguri.

Contribuția hunedorenilor la nenumăratele evenimente ale istoriei zburcimate a românilor este astăzi de necontestat, dovezi ale solidarității și participării lor la luptele și mișcările politice și sociale legate de nedreptăți sociale sau naționale, cum ar fi unirea înfăptuită de Mihai Viteazul, Răscoala țaranilor români conduși de Horea, Cloșca și Crișan din anul 1784, Revoluția de la 1848-1849, Unirea Principatelor Române din 1859, Războiul de Independență din anii 1877-1878, mișcarea memorandistă din anii 1892-1894 ș.a., regăsindu-se atât în consemnările unor documente ale vremii păstrate în arhive, cât și în paginile unor ziare și reviste. De o importanță deosebită este și aportul hunedorenilor la dezvoltarea culturii naționale, dintre personalitățile marcante îi putem aminti pe Ioan Budai-Deleanu, Aron Densușianu, dr. Iosif Hodoș, Nicolae Densușianu, Silviu Dragomir și mulți alții.

* Cercetător științific I, dr., Muzeul Civilizației Dacice și Romane Deva; e-mail: ginaboda15@gmail.com.

Evenimentul cu cel mai puternic răsunet național prin care s-a materializat visul secular al tuturor românilor de a se uni într-un singur stat a fost însă Marea Unire înfăptuită în ziua de 1 Decembrie 1918 la Alba Iulia. Până la această dată, ideea de unitate a constituit pivotul în jurul căruia a gravitat întreaga activitate politică, socială și culturală a românilor așezați de o parte și de cealaltă a Carpaților, acțiunile acestora înscriindu-se în principal în aria desăvârșirii unității statale. Profitând de conjunctura politică internațională extrem de favorabilă ruperii de Imperiul Austro-Ungar de la sfârșitul anului 1917, Transilvania, Basarabia și Bucovina au acționat la unison în vederea atingerii acestui scop național. Demersurile lor internaționale au fost încununat de succes, la acestea contribuind în mare măsură și manifestațiile interne care le-au susținut cu o hotărâre de nestrămutat. Despre aceste mișcări din Ardeal, ziarul săsesc „Landwirtschaftliche Blätter für Siebenbürgen” din 18 noiembrie/1 decembrie 1918 scria că sunt cele mai mari mișcări de mase din istoria Transilvaniei, iar ziaristul H. Fabritius, în articolul său, scria că „Reședința principilor Transilvaniei, vechiul Bălgrad, va fi martorul unei deșteptări emoționante a unui popor viguros, trezit de ideea libertății. Pe pământul istoric de la Apulum, orașul lui Traian, unde Legiunea a XIII-a își aduna ofrandele și pe locul unde și-au vărsat sângele eroii libertății Horea, Cloșca și Crișan, națiunea română își va proclama suveranitatea”¹. În această efervescentă absolută, actul unirii apărea ca „o uriașă simfonie a conștiinței naționale”². Ceea ce trebuie subliniat însă este faptul că motorul întregii acțiuni unioniste l-a constituit dragostea de neam și țară, precum și dorința arzătoare de eliberare sicoală și națională căci, așa cum bine scria ziarul „Românul”, „Un astfel de popor conștient – nu mai poate fi robul altui popor, și este o impunătoare demnitate în drumul acesta lung și greu ce-l fac pe jos, pe sus, în văzduh, în gând și acolo vom fi toți, toți într-o suflare, țărani și cărturari, să strigăm într-un singur glas și dorință, să știe lumea întreagă că nu mai vrem, nu mai putem fi iobagi”³.

Prezența românilor hunedoreni la acest măreț și extrem de important eveniment a fost masivă, prin participarea lor la Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia consfințind adeziunea necondiționată la acest act politic, solidaritatea și dorința lor de unitate cu toți românii, cu frații lor de același neam, așezați de ambele părți ale Carpaților.

Printre miile de participanți hunedoreni la acest măreț act istoric se numără și Victor Șuiaga din Deva, personalitate complexă care de-a lungul timpului, prin lucrările manuscrise și tipărite, și-a adus o contribuție deosebită la istoria locală, la consemnarea unor evenimente la care a participat în mod direct sau la care a fost martor ocular, aducând în atenția publică fapte și oameni pe care de obicei se așterne praful istoriei, fiind uitați de generațiile următoare. S-a născut la 25 octombrie 1899 în satul Teiu, comuna Lăpugiu, județul Hunedoara, ca al doilea fiu dintre cei opt ai preotului Ioan Șuiaga și a

¹ Ștefan Pascu, Vasile Alexandrescu, *Unirea Transilvaniei cu România. Rolul consiliilor și gărzilor naționale române*, în *Istoria militară a poporului român*, vol. V, București, Editura Militară, 1988, p. 758.

² Dumitru Preda, Vasile Alexandrescu, Costică Prodan, *În apărarea României Mari. Campania armatei române din 1918-1919*, București, Editura Enciclopedică, 1994, p. 102.

³ Ștefan Pascu, Vasile Alexandrescu, *op. cit.*, p. 758.

soției sale Minerva, născută Olariu, și a decedat la 2 aprilie 1996, la Deva⁴. Absolvă în anul 1922 Facultatea de Drept a Universității din Cluj, în anul 1928 obține doctoratul în științe juridice și administrative, după care se stabilește în Deva unde profesază avocatura până în 1948, când sunt desființate barourile de avocați, o reîncercare de intrare în avocatură, odată cu înființarea Colegiului de Avocați, soldându-se cu un eșec, fiind astfel obligat să lucreze la serviciul Finanțe, în cadrul Cooperăției Meșteșugărești și Oficiul Farmaceutic Deva, până la pensionarea sa în 1961⁵. De-a lungul anilor a desfășurat o bogată activitate politică, culturală și publicistică⁶: a activat în cadrul Societății Studenților de la Facultatea de Drept, în Cercul Studențesc „Petru Maior”, în Societatea Studenților Hunedoreni din Cluj, numărându-se printre primii fondatori și în cadrul căreia a ocupat funcția de vicepreședinte, a fost președinte și vicepreședinte al Despărțământului Central Județean Deva al Astei (1943-1947), director al Casinei Naționale Deva (1936-1942), membru și secretar general al Ligii Antirevizioniste Române (1930-1940), vicepreședinte al Uniunii foștilor luptători în Gărzile Naționale din Ardeal (1935-1944), președinte al Frăției Ortodoxe Române din Deva și membru în Adunarea Arhiepiscopiei Eparhială a Sibiului (1932-1948), a sprijinit Asociația Meseriașilor Români și Asociația de Înarmorantare a Meseriașilor din Deva, a luat parte, alături de o delegație a studenților din Cluj, la încoronarea regelui Ferdinand și a reginei Maria la Alba Iulia, a fost director al ziarelor „Voința” (1930-1931) și „Astra hunedoareană” (1943-1945) din Deva, a publicat o serie de lucrări istorice cu un neprețuit volum informativ care și astăzi sunt citate în lucrările de specialitate etc. Prin întreaga sa activitate desfășurată în folosul comunității și a contribuțiilor științifice, Victor Șuiaga ocupă un loc de cinste printre cele mai se seamă personalități hunedorene.

Legătura sa cu Marea Unire începe în 1917, încă din timpul liceului, când este mobilizat și înrolat în armata austro-ungară unde a servit în regimentul român 64 infanterie din Orăștie, care a fost mutat încă de la începutul războiului la Viena și ținut acolo de autoritățile austro-ungare până la finalul conflagrației mondiale. Acesta „era compus aproape numai din români hunedoreni, în care nu mai aveau încredere, deoarece începeau să treacă peste munți în România, iar în Orăștie au adus regimentul 82 infanterie de la Odorhei, compus numai din secui”⁷. Despre acest regiment din Orăștie, Șuiaga povestește că în acea perioadă tulbure de dinaintea Marii Uniri, acesta a ocupat cazarma și a înființat Senatul Central al Ofițerilor și Soldaților Români din Ardeal, Banat și Bucovina, recunoscut de Ministerul de Război al Austriei și care a avut o contribuție deosebită și la concentrarea a peste 50.000 de ofițeri și soldați români la Viena, „care toți au jurat credință Consiliului Național Român Central și au venit apoi organizați și înarmați prin Iugoslavia în Transilvania, punându-se la dispoziția puterii revoluționare române”⁸.

⁴ Dumitru Susan, *Dr. Victor I. Șuiaga. Omul-cetățeanul-cărturarul*, Deva, Editura SIGMA PLUS, 2003, p. 14.

⁵ Maria Razba, *Personalități hunedorene (sec. XV-XX). Dicționar*, Deva, Editura Emia, 2004, p. 544-545.

⁶ *Ibidem*, p. 545.

⁷ Victor Șuiaga, *Hunedoreni la Marea Unire. Decembrie 1918*, manuscris, Deva, 1978, p. 9.

⁸ *Ibidem*, p. 11.

În memoriile sale sub formă de manuscris, donate Muzeului Civilizației Dacice și Romane din Deva la data de 10 decembrie 1981, Victor Șuiaga povestește atât despre evenimentele premergătoare actului Unirii, cât și despre evenimentul în sine la care a luat parte în mod activ, alături de alte câteva zeci de mii de hunedoreni.

Amintirile sale fac referire și la anii Primului Război Mondial când, elev fiind la Gimnaziul Român din Brad, după absolvirea clasei a III-a, la serbarea de sfârșit de an școlar din 28 iunie 1914, s-a aflat vestea despre uciderea moștenitorului tronului austro-ungar, Franz Ferdinand și iminența izbucnirii unui război. „Am văzut în acea vară cum s-a făcut mobilizarea generală în satul meu natal și cele vecine, cum au plecat țărani români la război fără nicio însuflețire și cu multă amărăciune, fiindcă n-aveau pentru ce lupta și muri sub „pajură străină” dar toți credeau că războiul va fi scurt și că în curând se vor reîntoarce la casele lor. Cine ar fi bănuțit atunci că el va deveni un război mondial, că va dura peste 4 ani și că în el vor fi duși chiar și copiii de atunci”⁹. Anii acestui război l-au prins și pe el, în 1917 fiind recrutat, apoi instruit în mai multe unități, după care dus pe frontul italian unde, pe 22 septembrie 1918, este rănit la cap, la ochiul drept și mâna stângă, prin cădere de la 18 m înălțime datorită ruperii unui funicular care îi transporta pe soldați și internat apoi la un spital din Innsbruck, de unde a fost repatriat în primele zile ale lunii noiembrie și internat într-un spital din Timișoara¹⁰. Acolo a luat contact cu ororile războiului. Pe frontul italian, spune Șuiaga „... am văzut și simțit lipsurile, mizeria și demoralizarea armatei, am auzit durerile și nedreptățile de care suferea poporul, precum și blestemele ce se ridicau contra unei stăpâniri nedrepte și urgisite. Toate dovedeau cum scade moralul și disciplina militară, cum naște și fierbe mânia populară în Austr-Ungaria”¹¹. S-a reîntors în satul său natal rănit și în convalescență, dar acest fapt nu l-a împiedicat să participe activ la toate evenimentele vremii. El a fost inițiatorul formării Gărzii Naționale Române din satul său natal, Teiu și tot el a fost cel care a cutreierat atunci satele din Valea Lăpugului mobilizându-i pe locuitori pentru a asigura paza șoselei și a căii ferate până la granița cu Banatul, ocupat atunci de trupele franceze și sârbești, apărarea fiind necesară datorită atacurilor jandarmeriei austro-ungare, cum a fost cel din 6 noiembrie 1918 asupra satului Lăpugiu de Jos, când au fost împușcați fără vină 10 țărani¹². Victor Șuiaga își amintește că în acele zile tulburi l-a cunoscut pe dr. Petru Groza care desfășura o activitate intensă în cadrul Consiliului Național Român județean. Mai consemnează în memoriile sale că în acea perioadă făcea ravagii așa-numita „gripă spaniolă”, toți cei implicați în aceste activități și care erau obligați să circule mult pe teren, pentru a se apăra de boala care deja făcuse nenumărate victime, beau țuică și mâncau usturoi, deoarece medicamente nu se găseau¹³.

⁹ *Idem, Consiliul Național Român din Deva 1918-1919*, manuscris, Deva, 1981, p. 2.

¹⁰ Dumitru Susan, *Dr. Victor I. Șuiaga. Omul-cetățeanul-cărturarul*, Deva, Editura SIGMA PLUS, 2003, p. 21-22.

¹¹ Victor Șuiaga, *Consiliul Național Român (...)*, p. 4.

¹² *Idem, Deva. Contribuții monografice*, vol. II, manuscris, Deva, 1984, p. 221.

¹³ *Ibidem*, p. 224.

Despre entuziasmul populației din acele zile istorice, cuvintele nu pot cuprinde întreaga încărcătură emoțională, paleta extrem de largă a sentimentelor pe care aceasta le încerca. Cert este că deasupra tuturor se afla patriotismul, naționalismul învățat atât pe băncile școlii, cât și în familie. Amintirile lui Victor Șuiaga fac mereu referire la această stare de spirit a românilor transilvăneni. În memoriile sale povestește o întâmplare de la începutul clasei a IV-a (astăzi a VIII-a), când în clasă a intrat profesorul dirigente dr. Traian Suciuc îmbrăcat în uniformă de ofițer deoarece fusese înrolat și urma să plece pe front, însă nu înainte de a-și lua rămas bun de la elevii lui. „Ne-a vorbit cu dragoste și cu căldură, ne-a spus tot ce avea pe suflet zicând: „Nu știu sigur ce va aduce acest război și nici dacă mă voi întoarce acasă din el, dar simt și cred că el va zgudui lumea, că vor pieri țări și împărății nedrepte și se vor elibera popoarele subjugate. Voi să nu uitați niciodată că sunteți fiii unui popor ce zace în robie, care trebuie să se elibereze și unească cu frații lui din România. Aveți deci datoria sfântă să învățați, munciți și luptați pentru idealul strămoșesc: libertatea națională și dreptatea socială”. A lăcrimat profesorul și a plâns toată clasa. Așa era educația națională primită în gimnaziul din Brad și acesta era sufletul românilor ardeleni”¹⁴.

O altă amintire datează din toamna anului 1915, pe când Victor Șuiaga urma cursurile liceului român din Blaj, unde a primit aceeași educație a dragostei de neam, a dorinței de libertate și de unire națională. Își amintește cu nostalgie că liceul „Avea mulți elevi și circula printre ei fotografia Catedralei Blajului cu drapelul românesc arborat pe ea în ziua de 10 Mai 1914 st.v. pe care elevii scriseseră „Acuș vă bate ceasul, Carpații senfioară” iar pe dos următorul Memento: Săpați din nou în stânca neînvingătoare / Bătrâna slavă ștearsă cu ocară / Credința ce-a rămas pe veci nestinsă / Un Dumnezeu, un suflet și o țară /, ce o păstrez și astăzi. Drapelul fusese pus de trei elevi ai școlii pedagogice locale: Ovidiu Vodă, Vasile Fodor și Ioan Pasăre, care fugiră apoi peste Carpați, spre a nu fi aruncați în temnițele ungurești. Acolo s-au înrolat în armata română și au luptat în războiul întregirii neamului, în care Ovidiu Vodă a căzut eroic ca sublocotenent, în luptele de la Jiu din 1916”¹⁵.

O altă amintire din aceeași perioadă este legată de poezia lui Radu Cosmin din București, intitulată *Vrem Ardealul*, care se răspândise cu o viteză uluitoare în rândurile românilor și din care își amintea doar câteva versuri: „Țara-ntreagă azi se zbate într-o cruntă frământare, / Alba Iulia tresare, tremurând de nerăbdare / Să-și deschidă larga poartă-mpărătescului alai, / Să primească pe urmașul Voievodului Mihai”, poezie care a fost găsită de autoritățile austro-ungare în ranița unui fost elev de la Blaj care lupta pe frontul rusesc în 1915 și care a declanșat ample cercetări, urmate de eliminări ale elevilor din liceu, multe arestări, procese și condamnări grele, totul culminând cu sinuciderea în închisoare a unei tinere blăjene, Maria Puia, care multiplicase poezia prin dactilografieri¹⁶.

Populația românească din Transilvania a resimțit acut sentimentul de bucurie și speranță al intrării României în război în august 1916, dar și amărăciunea provocată de

¹⁴ *Idem, Consiliul Național Român din Deva (...)*, p. 3-4.

¹⁵ *Ibidem*, p. 3.

¹⁶ Dumitru Susan, *op. cit.*, pp. 17-18.

suferințele acestui război, de pierderile de neînlocuit ale atâtor vieți omenești. Șuiaga spune că încă din al treilea an de război românii transilvăneni au prevăzut sfârșitul dramatic al Austro-Ungariei și eliberarea popoarelor de sub dominația acestui imperiu anacronic. Aceași bucurie și însuflețire de nedescris a cuprins întreaga populație, în toate cercurile electorale, atunci când au fost aleși reprezentanții hunedorenilor la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia sau atunci când, în biserica ortodoxă de la Deva, în 7 noiembrie 1918, s-a hotărât în unanimitate înființarea Consiliului Național Român și organizarea Gărzii Naționale din oraș. Despre adeziunile de unire semnate de locuitorii județului Hunedoara în zilele premergătoare Marii Uniri se arăta atât de emoționant deoarece „în această hotărâre a noastră așternem tot ce au dorit strămoșii, tot ce ne încălzește pe noi cei de față și tot ce va înălța pururi pe fiii și nepoții noștri”, semnatar al acestora fiind și Victor Șuiaga, care afirma că „Am semnat și eu la 28 nov. 1918 această hotărâre memorabilă a satului meu natal Teiu, comuna Lăpugiu, umblând cu ea pe la toate casele și toți cei găsiți au semnat cu mare bucurie în număr de 68 de persoane, apoi am strâns semnăturile și hotărârea satelor vecine Lasău și Grind, în număr de 137”¹⁷.

Despre participarea hunedorenilor la acest act istoric s-au scris câteva studii, informații deosebit de interesante oferind însă și Victor Șuiaga care s-a numărat printre participanți. Atunci avea 19 ani și era elev în clasa a VIII-a a liceului român din Blaj. Proaspăt întors de pe frontul italian unde fusese rănit, nu a putut sta departe de acest eveniment istoric pentru poporul său deoarece nu ar fi avut liniște sufletească toată viața dacă ar fi lipsit „de la cel mai mare praznic al neamului”: „În uriașa mulțime de români adunați acolo, în pădurea steagurilor tricolore, am stat și eu, cuprins de cea mai puternică emoție, îmbrăcat în uniformă militară cu tricolorul român pe ea și am ratificat plebiscitar într-un delir de aplauze și entuziasm de nedescris unirea – hotărârea de unire. Născut și crescut în familie românească și în școlile românești unde am învățat o fierbinte dragoste de neam și credință strămoșească, apoi purtat într-un război străin de sufletul românesc, am simțit cu toate fibrele vieții mele tinere marea fericire ce o trăiam participând la înfăptuirea visului de veacuri al neamului, unirea tuturor românilor”¹⁸. Își amintește cu nostalgie de iarna aspră și ninsoarea grea care cuprinsese Transilvania în acel sfârșit de noiembrie 1918, dar care în dimineața zilei de întâi decembrie se dăduse bătută în fața soarelui generos care parcă reflecta bucuria generală a participanților. Călătoria spre Alba Iulia a fost o adevărată epopee, pe acest drum întâlnindu-se tineri, vârstnici și chiar bătrâni, care cu trenul, cu căruța, călare sau pe jos, toți animați de mândrie și înălțare sufletească, de patriotism și naționalism, se grăbeau să ajungă cât mai repede în capitala Unirii și să-și strige în înaltul cerului adeziunea la întregirea țării.

Au participat mulți români din vatra Devei, din Valea Hărăului, de la Ilia, din vechiul district al Dobrei până la granița cu Banatul, Orăștia „cu întreg ținutul ei din Câmpul Pâinii până în munții cetăților dace și cu toată Valea Geoagiului, au dat grosul țăranilor, cu portul lor străvechi și frumos, cu echipele de călușeri, precum și al cărturarilor și al meseriașilor, fiindcă ei erau mai apropiați de Alba Iulia. Toți duceau în

¹⁷ Victor Șuiaga, *Hunedoreni la Marea Unire. 1 decembrie 1918*, manuscris, Deva, 1978, p. 13.

¹⁸ *Ibidem*, p. 15.

sufletele lor mândria că dintre ei a plecat unul dintre corifeii școlii ardelen, marele cărturar și scriitor Ioan Budai-Deleanu (1770-1820) din Cigmău și eroul aviator Aurel Vlaicu (1882-1913) din satul Bințiș”, cete mari de pădureni „cu graiul lor arhaic, cu băte lungi și măciucă”, mulțime mare de pe Valea Streiului și Țara Hațegului, mocani și momârlani „cu pletele mari și căciulile ciobănești, purtând pe umeri pături subțiri pentru ploaie sau ninsoare, figuri de veritabili daci veniți de pe ambele Jiuri”, mineri îmbrăcați „în haine negre și cu lămpile lor minerești aprinse, purtând un steag roșu” cu tricolorul în vârf, moți de pe Valea Crișului Alb și din munții Zarandului, formații militare ale Gărzilor Naționale Române din Orăștie, Deva și Brad, „iar între delegații Corpului Voluntarilor Ardeleni cu sediul la Iași, au fost și hunedoreni dr. Toma Vasinca, avocat în Pui și Vasile Osvadă, contabil din Hunedoara”¹⁹.

Victor Șuiaga povestește²⁰ despre plecarea sa la Alba Iulia în 30 noiembrie împreună cu un mic grup de consăteni din Teiu care, asemeni multor alți participanți, duceau cu ei drapelul tricolor. Călătoria au făcut-o cu trenul, acolo având ocazia de a vedea delegația social-democraților români de la Budapesta în frunte cu Iosif Jumanca, precum și o mulțime de arădeni și bănățeni. În gara de la Simeria, trenului i-au mai fost atașate vagoane în care a urcat o mare de oameni. Pe peroanele gărilor tineretul cânta și dansa, însuflețind și mai mult atmosfera oricum entuziasmantă, peste tot era arborat drapelul național iar muzica de fanfară antrena lumea să cânte imnul național și alte cântece patriotice. Peste tot domnea o atmosferă de fericire supremă, de sărbătoare națională, o euforie deplină care cuprinsese toate ținuturile românești. Căci, așa cum se exprima generalul Traian Moșoiu, „La sărbătoarea biruinței, a împlinirii destinelor, grăbesc marile umbre, care au crezut în acest ideal și au pierit pentru el. Sosesc Horea, Cloșca și Crișan și Avram Iancu și mândrii săi moți. Sub privegherea lor, sufletele noastre să se contopească într-unul, în Marea Sărbătoare a Unirii celei veșnice”²¹.

Pentru participarea la Alba Iulia nu a fost nevoie de nicio propagandă și organizare deoarece toată suflarea românească ar fi dorit să ajungă acolo. Victor Șuiaga spune că așa de mare era dorința de participare încât oamenii nu se mai salutau cu „bună ziua”, ci cu „La Alba Iulia”²². Oamenii, „în frunte cu aproape toți membrii C.N.R. local, mulți împreună cu soțiile lor, fiind conduși de către avocații Francisc Hossu Longin, dr. Petru Groza, dr. Virgil Olariu ș.a. ... au mers cu vechiul drapel tricolor românesc al bisericii ortodoxe române din acest oraș”, care la reîntoarcerea de la Alba Iulia a fost reșezat în biserică, unde s-a păstrat „mulți ani lângă strană” și care se arbora la serbările naționale, dar care, după restaurarea bisericii din anii 1927-1930, din nefericire a dispărut²³.

De asemenea, Victor Șuiaga își amintește perfect organizarea și atmosfera de mare sărbătoare care plutea peste toată Alba Iulia: „gara și orașul erau gătite de sărbătoare românească iar o gardă națională puternic înarmată, ținea ordinea și păzea gara, orașul și

¹⁹ Victor Șuiaga, *Hunedoreni la Marea Unire (...)*, pp. 15-17.

²⁰ *Ibidem*, p. 15, *Idem, Consiliul Național Român din Deva (...)*, p. 50.

²¹ Traian Moșoiu, *Ocuparea Budapestei. În legătură cu operațiunile militare din Ardeal 1918-1919*, ed. a II-a, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2012, p. 156.

²² Victor Șuiaga, *Consiliul Național Român din Deva (...)*, p. 48.

²³ *Ibidem*, pp. 48-49

cetatea. De găzduire nu a putut fi vorba pentru așa mulțime de oameni, încât am dormit într-o șură cu fân, dar n-a fost greu fiindcă eram tânăr și oțelit de război. Dimineața a încetat ninsoarea și s-a făcut vreme mai frumoasă. A început lumea să se adune pe câmpul din dosul cetății, locul unde fuseseră trași pe roată Horia și Cloșca, terminându-se abia către amiază. Era o mulțime de români, cu o pădure de steaguri, cuprinsă de un entuziasm mare și o hotărâre puternică de a face unirea. Era tot sufletul Ardealului robit și umilit de o stăpânire vitregă și urgisită, care aici cerea cu tărie libertatea națională și dreptatea socială²⁴. Adunarea celor 1.228 de delegați din Transilvania s-a ținut în sala mare a Cazinoului ofițerilor din Cetate, acolo votându-se în unanimitate unirea Transilvaniei cu România, stabilindu-se și câteva principii de bază privitoare la viitoare organizare a statului român. De la ferestre a fost anunțată hotărârea de unire, mulțimea arătându-și acordul prin urale puternice, pentru ca apoi pe câmp să se ridice mai multe tribune de la care oratorii au citit celor prezenți actul unirii, după care toți s-au îndreptat spre casă, călătoria arătându-le „primul aspect românesc, prin înlocuirea numelui unguresc al gărilor cu numele românesc”²⁵.

La Adunarea Națională de la Alba Iulia, din partea Hunedoarei au participat 155 de delegați aleși (cu următoarea componență: 62 țărani, 18 meseriași, 14 învățători, 12 protopopi, 10 avocați, 9 preoți, 8 casnice, 5 profesori, 5 mineri, 3 directori de bancă, 2 comercianți, 2 medici, 2 funcționari, 1 contabil, 1 proprietar și 1 moașă comunală), adică 12,62% din totalul delegaților din Transilvania și circa 20.000 de țărani, meseriași, muncitori, intelectuali, reprezentând o cincime din cei peste 100.000 de români adunați acolo ca să ratifice plebiscitar, cu deosebită mândrie și o enormă însuflețire, istorica hotărâre de unire a tuturor românilor într-un singur stat național²⁶.

O dovadă de necontestat a aprecierii de care s-au bucurat hunedorenii o reprezintă alegerea prof. dr. Silviu Dragomir și a conducătorului minerilor din Valea Jiului, Iosif Ciser, în funcția de secretari ai Biroului Marii Adunări Naționale, desemnarea dr. Petru Groza și a dr. Aurel Vlad ca oratori însărcinați să comunice poporului hotărârea de unire și alegerea a 15 hunedoreni ca membri în Marele Sfat Național al Transilvaniei²⁷.

În perioada ianuarie-mai 1919, Victor Șuiaga a urmat cursurile clasei a VIII-a și a susținut examenul de bacalaureat, făcând parte din prima promoție a Liceului din Blaj în România Mare, așa-numita „Promoție a Unirii”²⁸. La puțin timp, în vara anului 1919, este mobilizat și încadrat în Regimentul 92 infanterie din Orăștie și trimis în campania de la Tisa și din Ungaria unde a luat parte la luptele pentru apărarea României Mari, ulterior, pentru faptele sale de arme fiind decorat cu „Medalia Ferdinand” (1918-1919), „Medalia Victoria Marelui Război pentru Civilizație” (1916-1921) și „Crucea Comemorativă a Războiului” (1916-1921)²⁹.

²⁴ *Idem, Deva. Contribuții monografice*, vol. II, manuscris, Deva, 1984, p. 225.

²⁵ *Ibidem*, p. 227.

²⁶ *Ibidem*, p. 222-223.

²⁷ *Ibidem*, p. 222.

²⁸ Dumitru Susan, *op. cit.*, p. 25.

²⁹ *Ibidem*; Maria Razba, *op. cit.*, p. 544.

Memoriile acestui mare patriot local, scrise pe baza propriilor amintiri coroborate cu discuțiile îndelungate purtate și cu alți participanți la evenimente sau cu urmașii familiilor acestora, dar și pe baza propriilor cercetări de arhivă din localitățile de baștină ale participanților, ni se înfățișează astăzi ca adevărate cronici ale aceluia zăbuciat început de secol XX. Informațiile sale deosebit de prețioase din punct de vedere istoric, chiar dacă sunt încărcate de o oarecare subiectivitate, cum e și firesc, și-au dovedit validitatea istorică prin confirmarea venită din partea altor surse istorice. Din postura sa de actor dar și de martor al evenimentelor, Victor Șuiaga a reușit să surprindă și să zugrăvească cu un deosebit realism viața românilor transilvăneni, sentimentele acestora față de dominația austro-ungară, educația națională și patriotică a tinerelor generații primită deopotrivă în școală și în familie, imboldul național dus nu de puține ori până la sacrificiul suprem, motivația implicării în mai toate evenimentele timpului, prin toate acestea reușind să creioneze portretul unei epoci tumultuoase din istoria contemporană a românilor.

De subliniat rămâne și faptul că întreaga sa viață a stat sub semnul patriotismului și naționalismului pozitiv, constructiv, implicarea sa deplină în diferitele momente ale istoriei României constituind dovezi de necontestat. Participarea sa la Primul Război Mondial, apoi la toate evenimentele premergătoare și ulterioare Marii Uniri, toate faptele sale de mare și adevărat om, cetățean și român, îi confirmă dreptul de model într-o societate care și-a pierdut modelele autentice. A trăit modest, retras dar a lăsat creații demne de un mare istoric. Lui și altora ca el, oameni obișnuiți din comunități locale mai mici sau mai mari, li se cuvine respectul tuturor pentru că prin contribuțiile lor, de multe ori deosebit de însemnate, au îmbogățit cu fapte, oameni și evenimente locale istoria națională iar amintirile lor și-au ocupat locul binemeritat în memoria colectivă, conferind astfel prilejuri pentru rememorări, comemorări sau aniversări locale.